

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

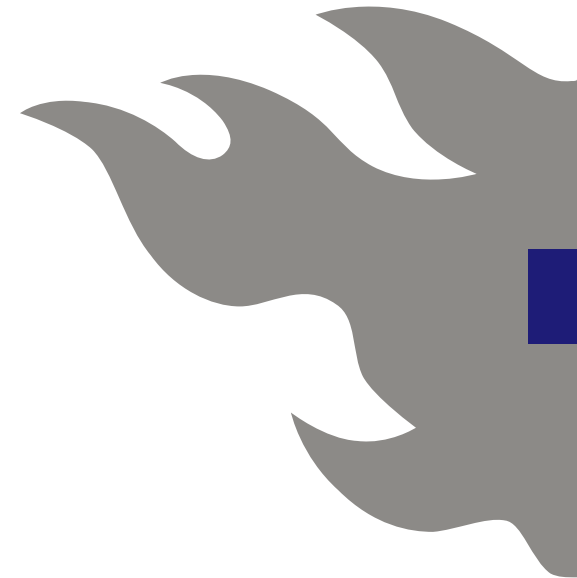
Nationalismi (ja liberalismi) luterilaisen teologian valossa

Tiililä-seura 3.12.2019

STI

TT Ilmari Karimies

Helsingin yliopisto, Avoin yliopisto, Teologia

Mitä on nationalismi?

■ Kansallisaate?

- Ihmiskunta jakautuu kansakuntiin
- kansojen ominaislaatuisuus
- alueellinen itsehallinto - suvereniteetti?
 - vrt. maakunta – suuriruhtinaskunta - tasavalta

■ Kansallisvaltioaate

- valtioiden rajojen tulisi vastata kansojen rajoja
- sopivin hallintoyksikkö?
- poliittisen legitimitietin perusta?

■ Valtakunta (ruhtinaskunta) vs. tasavalta?

- Ranskan vallankumous
- toisaalta mm. Suomessa ja Saksassa kulttuurin ja kielen varaan rakentunut kansallisaate

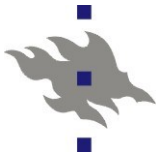
Perinteinen suomalainen näkemys

■ ”96. Isänmaa

Jumala on antanut kansallemme yhteisen kodin, isänmaan. Hän on antanut kansallemme tehtävän ja johtanut sen vaiheita halki vuosisatojen. Jumalan lahjaa ovat isiltä perityt hyvät tavat, kielemme ja sivistyksemme.

Jumala tahtoo, että jokainen kansa saisi elää maassaan rauhassa ja noudattaisi vanhurskautta.”

(Kristinoppi lyhyesti esitettynä. Hyväksytty Suomen kuudennessatoista varsinaisessa kirkolliskokouksessa vuonna 1948 eli ns. Sormusen kristinoppi)

Kansalliskirkollinen synteesi

- 1900 (/1800/1700/1600/1500?)-luvun synteesi
 - ruhtinasuskonpuhdistus
 - kirkko kansalliskirkkona
 - kristityn kutsumus kodin ja isänmaan palveluksessa
 - käsitys kansallisesta johdattuksesta (kutsumus kansojen tasolla)
 - isänmaa(llisuus) hyvänä asiana itsestäänselvyys

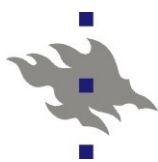
- kuinka luterilainen malli on?

Katekismuskristillisuus

- Huoneentaulu: kuuliaisuus esivallalle
- Isä meidän rukous, neljäs pyyntö (jokapäiväinen leipä)
- Ison Katekismuksen 4. käskyn selitys

- Tämän käskyn yhteydessä tulee edelleen puhua kaikenlaisesta kuuliaisuudesta, joka kohdistuu esimiehiin, niihin, joiden tehtävä on káskeä ja hallita, **sillä vanhempien esivalta-asemasta virtaa ja levittäytyy kaikki muu valta. [...]. Näin siis kaikki vallankäyttäjät edustavat vanhempia, ja näiltä heidän on saatava valtuutus hallitsemiseensa.** Raamatun mukaan heitä kaikkia kutsutaankin isäksi, koska he hallitessaan toimittavat isän virkaa ja heidän tulee suhtautua alaisiinsa isällisesti.
(Iso katekismus, Neljäs käsky)
 - huom. kaksisuuntaisuus!

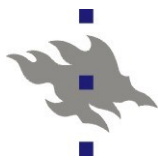
Katekismuskristillisuus

- Antoivathan roomalaisetkin ja muut muinaiset kansat samalla tavoin talon isännille ja emännille nimityksen *patres et matres familias*, mikä tarkoittaa 'perheenisät ja -äidit'. **Samoin he antoivat ruhtinailleen ja hallitsijoilleen nimityksen *patres patriae* ¹⁵ eli 'koko maan isät'** - suureksi häpeäksi meille, jotka haluaisimme käydä kristityistä. Mehän emme käytä heistä sellaista nimitystä tai ainakaan pidä ja kunnioita heitä sellaisina. (Iso katekismus, Neljäs käsky)

Katekismuskristillisuus

- Samoin on puhuttava myös kuuliaisuudesta, joka kohdistuu maalliseen esivaltaan. Sehän sisältyy kaikkienensa, kuten sanottu, isän kutsumukseen ja ulottuu erittäin laajalle. Eihän tässä ole kysymys vain yksittäisestä isästä, vaan hallitsija on isä yhtä monelle kuin hänellä on alamaisia. Sillä Jumala antaa ja säilyttää meille ravinnon, kodin ja konnun, suojan ja turvallisuuden hallitsijoiden välityksellä aivan kuin he olisivat vanhempia. (Iso katekismus, Neljäs käsky)
- Olemme siis kuvailleet tämän käskyn yhteydessä kolmenlaisia isiä, ensiksi niitä, joiden lihaa ja verta me olemme, toiseksi isäntiä ja kolmanneksi maan isiä. Heidän lisäksi on olemassa myös hengellisiä isiä, (Iso katekismus, Neljäs käsky)

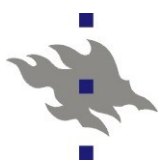
Ei vain omaisuutta

- 'Patriarkaalinen' kuuliaisuus – huolenpito –malli, jossa alamaisen velvollisuus on olla kuuliainen maalliselle esivallalle, esivallan velvollisuus edistää maan ja kansalaisten hyvää ja suojella heitä
- ”Sillä jos herra ja valtias ei **rakasta kansaansa ja pidä yksinomaisena huolenaan sitä, miten hänen kansansa hänen kauttaan saisi paremmat olot** sen sijaan, että hän huolehtii vain omasta hyvinvoinnistaan, silloin hän on jo mennyttä ja hänen valta-asemansa johtaa vain hänen sielunsa turmioon [...]” (Marian ylistyslaulu, s. 122, Saksin vaaliruhtinaan pojalle)
 - Ks. myös Maallisesta esivallasta WA 11, 273, 7-24

Sosiaalipolitiikan paikallisuus

- ”kunkin kaupungin olisi pidettävä huolta omista köyhistään eikä suvaittava vieraita kerjäläisiä, olivatpa ne nimeltään sitten mitä hyvänsä, toivioiretkeläisiä taikka kerjäläismunkkeja. Voisihan jokainen kaupunki elättää omansa; ja jos kaupunki olisi liian pieni, niin tulisi kehottaa ympärillä olevien kylienkin väestöä antamaan apua, [...]” Saksan kansan kristilliselle aatelille, s. 368
- Ei vapaata liikkuvuutta, vaan köyhäinhuolto omassa yhteisössä (luterilaisen hyvinvointivaltion perusperiaate)
- taustalla myös kriittisyys
 - kerjäläisveljestöjä kohtaan
 - almun antamista hyvänä tekona (katolinen tapa järjestää sosiaalihuolto)

Löytyykö muuta? Kansakunnan ominaisluonne

- **Maassa maan tavalla**, sanoo sananlasku. Koska häät ja avioliitto kuuluvat yhteiskunnallisen järjestyksen piiriin, ei siis ole meidän pappien ja kirkon työntekijöiden asia antaa niistä säädöksiä ja määräyksiä. Jokainen kaupunki ja maa noudattakoon omaa käytäntöään ja totuttuja tapoja. (Vähä Katekismus Liite: Avioliittoon vihkiminen)
- **maaoikeus ja -tavat** on pidettävä yleistä keisarillista oikeutta parempina ja keisarillista käytettävä vain hätätilassa. Ja jospa Jumala soisikin, että, **niin kuin itsekullakin maalla on oma luonteensa ja omat tapansa, sitä myöskin hallittaisiin omien lyhyiden lakiansa avulla**, niin kuin niitä on hallittu, ennen kuin nuo oikeudet on keksitty, ja vieläkin useita maita hallitaan! Monimutkaiset ja kaukaa haetut oikeudet ovat vain rasitukseksi ihmisille ja enemmän esteeksi kuin eduksi asialle. Mutta minä toivon, että muut jo ovat miettineet ja tutkineet tätä asiaa paremmin kuin minä kykenen (Saksan kansan kristilliselle aatelille, 379)
- ”Te nimittäin tiedätte, että vaikka tämä laki ymmärrettäisiin hyvinkin laajasti, **se on pätevä vain tässä kansassa ja Mooseksen laki on vain tämän kansan laki**. [...] Kymmenen käskyn laki ei ole Mooseksen laki, eikä hän itse antanut sitä ensimmäisenä, vaan kymmenen käskyn laki on koko maailman laki, kirjoitettu ja kaiverrettu kaikkien ihmisten sydämiin maailman perustamisesta lähtien.” (Laki ja evankeliumi)
- Samoin mm. WA 16, 378; WA 18, 81.

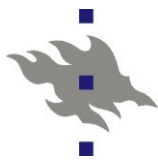

Kansallinen erityiskutsumus?

- Vähän tekstejä, mutta ajatus esiintyy
 - kansallinen etsikkoaika/koetus: evankeliumi on annettu erityisen kirkkaana saksalaisille

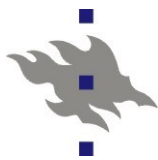
- **Koko Saksan maahan sovellettuna:**

Annettakoon meidän siis oppia, että se koskee meitä, eikä yksin meitä, jotka olemme täällä vaan **koko Saksan maata**: [...] juutalaisetkaan eivät halunneet uskoa sitä, ennekuin he kokivat sen ja se tapahtui: Jumala tutkii (**heymgesucht**) myös meitä. Hän on antanut meille aarteen, Pyhän Evankeliuminsa, jonka kautta tunnemme hänen tahtonsa ja näemme, kuinka törrotämme kuin tikku paholaisen edessä [vaikea kääntää] mutta kukaan ei halua ottaa sitä vastaan [...] (WA 386c, 22-)

Lutherin teoksia, jotka sivuavat aihetta

- Iso katekismus
- Saksan kansan kristilliselle aatelille
- Maallisesta esivallasta
- Voivatko sotilaat kuulua autuaalliseen säätyyn?
- Marian ylistyslaulu (Magnificat)
- Muita pienempiä
 - Saksan maiden kaikkien kaupunkien pormestareille ja neuvosherroille [että heidän tulisi perustaa kristillisiä kouluja]
 - M. Lutherin varoitus rakkaille saksalaisilleen
 - Lentokirjanen kääntämisestä
 - Saksalaisen messun esipuhe

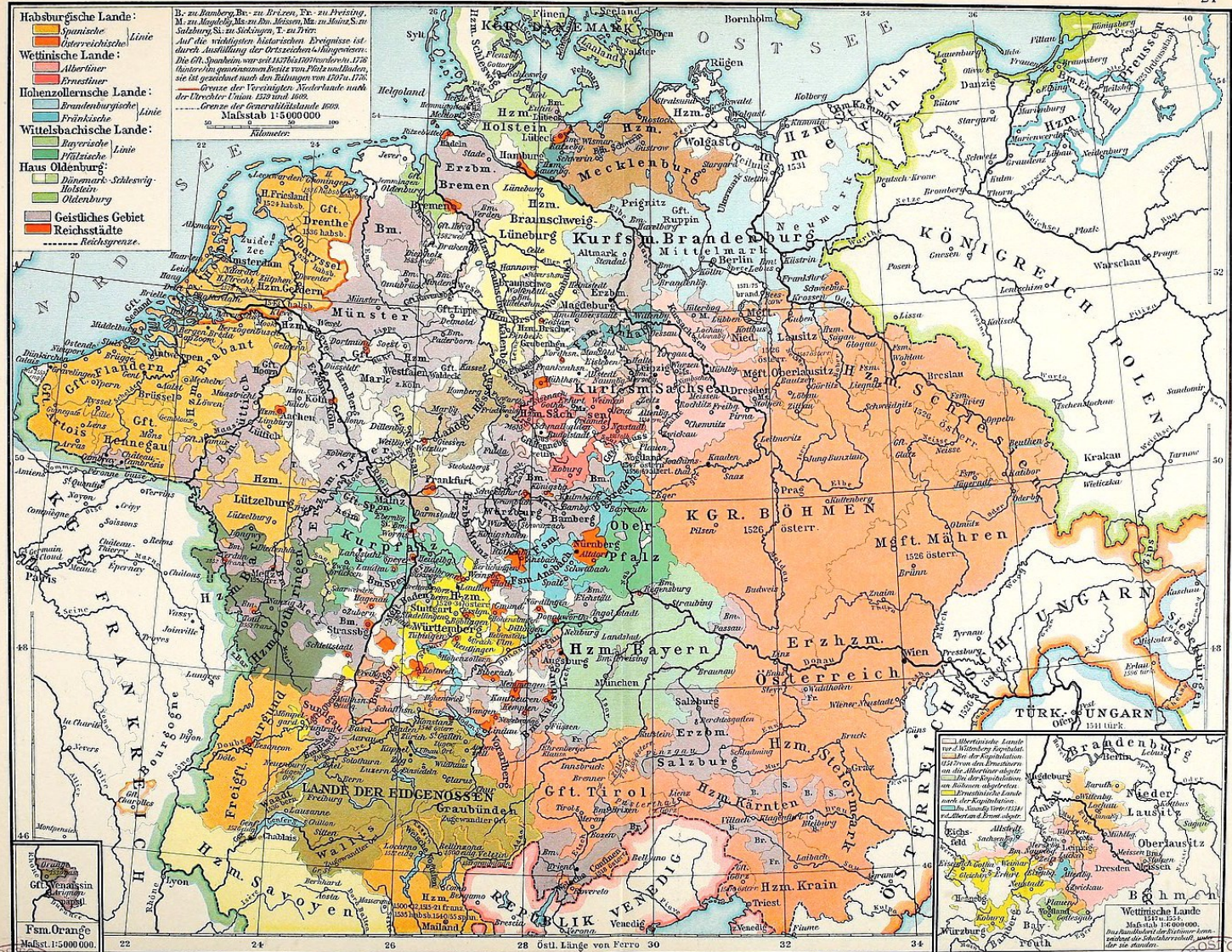

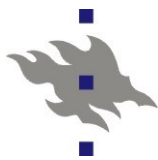
Historiallinen tausta

- Pyhä Saksalais-Roomalainen keisarikunta
 - Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation
 - Natio viittasi lähinnä ruhtinaiden etnisyyteen
 - paljon pieniä ruhtinaskuntia - vain vaaliruhtinaat valitsivat keisarin
 - demokratioita (valtakunnan)kaupungit (porvarien nouseva asema)
 - ei kansallisvaltioita (horjuvaa: Ruotsi?, Tanska?, Böömi?)
 - kansakunnat ylittävä imperiumi – pienet paikalliset ruhtinaskunnat

Pyhä Saksalais-Roomalainen keisarikunta

Deutschland zur Zeit der Reformation (1547).

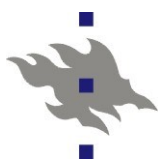
Historiallinen tausta

■ Saksalaisen kansallistietoisuuden kasvu

- kansallisuusaate jo kehitymässä (humanistinen nationalismi):
alempi aateli tukeutui kansalliseen tapaoikeuteen kehittyvää
vaaliruhtinaallista ammattijuristien hallintoa vastaan (maaoikeus)
- Gravamina der deutschen Nation (rasitteet) Roomaa vastaan
 - kuurian rooli virantäytöissä, 1-2 v virkapalkka, aneet, verot

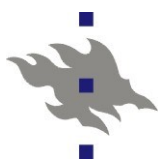
■ Luther

- Lutherin teokset suunnattu mm. *An der Christlicher Adel Deutscher Nation, An der Ratherrren aller Städte deutsches Lands*
 - Lisäksi *Warnunge D. Martini Luther, An seine lieben Deudschen*
 - Saksalaiset ruhtinaat halventaneet jokaisen saksalaisen tekemällä myönnytyksiä paaville Augsburgin valtiopäivillä
- Ilmaisu "Deutsche Land" esiintyy jatkuvasti
- tietoisuus omasta kulttuuripiiristä, tavoista, kielestä
- reformaatio liitetty saksalaisten erottautumispyrkimykseen
 - Lortz: Ilman rasitteita ei Saksa olisi vastannut Lutherin huutoon 15

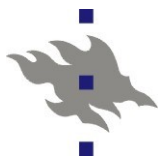
Lutherin teologia ja luterilainen teologia

- Nationalistisia piirteitä Lutherin teologiassa ja toiminnassa
 - Läheisyys (subsidiariteetti)periaate
 - maan tavan ja oikeuden arvostaminen (keisarillista vastaan)
 - kansankielen käyttö
 - virsilaulu, kansansävelmät
 - Jumalan sana pitää tuoda ihmisten keskelle omalla kielellä
 - identifioi itsensä saksalaiseksi, pyrki puhumaan heille
 - käsitys erilaisista kansanluonteista
 - anti-imperialismi(?)
 - pikemminkin ehkä anti-roomalaisuus
 - paikallinen päätösvalta ja varojen käyttö kirkollisissa asioissa
 - suhtautuminen keisariin ambivalenttia
- Etnonationalismia, ei liberaalinationalismia (civic nationalism)
 - Lutherilla (ylip. 1500-luvulla) ei ollut poliittista teoriaa vallan delegoitumisesta kansalta
 - tosin vrt. paavista: "Non enim est legitimus magistratus, quia [7] est invasio rei publicae constitutae per homines." (WA 39, 2, 75a, 6-7)
 - pysyviä pikemminkin kansat kuin valtakunnat, joita Jumala siirtelee kuten haluaa (Saksan kansan kristilliselle aatelille, s. 382-384)
- Luther olisi luultavasti ollut aikansa EU-kriitikko
 - laki, virantäytöt, rahan valuminen pois Saksasta

Lutherin teologia ja luterilainen teologia

- Yhtäältä: regimenttioppi: valtion ja kirkon erottaminen
- Toisaalta: kansalliskirkon teologinen perustelu
 - hallitsijalla yleinen vastuu kirkon kristillisestä hallituksesta (prinssi tai presidentti *summus episcopus*)
 - Suomessa KL 1993 asti: ”kirkon ylin hallitus koko maassa on valtakunnan hallituksen asia” (15:1 §)
 - Kirkon saattaminen hallitsijan valvontaan, toisaalta hallitsijan kristilliset tehtävät, (mm. kirkkoonkuulumispakko)
 - perusta jo Saksan kansan kristilliselle aatelille –teoksessa: kirkolliset reformit tulee toteuttaa kansallisesti
 - Voidaan käyttää kansa(llise)n kirkon perusteluna: paikalliset muodot, tavat, lait tulee huomioida kirkon hallinnossa ja elämässä
 - vrt. CA VII: ”ei ole välttämätöntä, että [...] traditiot, jumalanpalvelusmenot tahi seremoniat [...] ovat kaikkialla samanlaiset”
 - Kääntäen kirkosta valtioon argumentoiden on mahdollista luoda perusteet kristilliselle kansallisvaltiolle
- Partikulaarikirkon ja universaalin kirkon suhde?
 - näkyvä vai näkymätön?
 - rinnastuu poliittisiin yhteistyö- ja unionimalleihin

Lopuksi

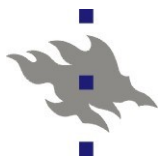
■ Raamattuperiaate: Nationalismi Raamatussa

- Esim. Apt. 17:26: "...hän on luonut koko ihmissuvun, kaikki kansat asumaan eri puolilla maan päällä, hän on säätänyt niille määräajat ja asuma-alueiden rajat."
- profeetta- ja apokalyptiset kirjat sekä juutalaiskansan asema: imperiumit petoina, anti-imperialismi

■ Valtiollisen vallan rajat

- Regimenttioppi: ulkoinen vs. sisäinen
 - valtio muuttuu hirmuvallaksi, jos se pyrkii rajoittamaan ihmisen sisäistä vapautta (forum internum uskonnonvapaus)
 - klassisen liberalismien periaatteet
- luonnollinen laki ja Jumalan käskyt
- tarkoitus: ulkoisen hyvän tekeminen, sisäisen turvaaminen

■ Henki(valtojen) arviointi

Lopuksi

- Luther ja klassinen luterilainen teologia ei vastaa suoraan moniinkaan moderneihin poliittisiin kysymyksiin
- Toisaalta kansankielen, tapojen ja –luonteen huomioiminen olennainen osa sitä, ehkäpä itse evankeliumia ja inkarnaatiota
 - ns. kondeskendenssi (Jumalan tuleminen lähelle)
- Ottamalla lähtökohdaksi kansalliskirkollisuus voidaan argumentoida kristillisen kansallisvaltion puolesta
- Ottamalla lähtökohdaksi regimenttioppi voidaan argumentoida klassisen liberalismiin puolesta
- Raamatun merkitys?!